

sering en achttiende-eeuwse verlichting aan de orde, en zelfs werd de noodzaak beseft met de politiektheologische problematiek terug te gaan tot het oudste christendom, wil men goed zicht krijgen op het ontstaan van de z.g. privatisering van het geloof die in de vorige eeuw overheerste. Ter verklaring van de verschillen in de interpretatie van het seculum werd gewezen op de wijze, waarop het schema natuur-bovennatuur in de katholieke theologie fungeert.

Het is, zo werd overigens gesteld, toch merkwaardig, dat katholieken en protestanten elkaar zo weinig hebben gezien als bondgenoten in de strijd tegen het seculum. Wel leefde er in het Reveil het besef, dat binnen de Rooms-Katholieke Kerk medestanders te vinden waren.

In de discussie werd gevraagd, of de negentiende-eeuwse verwaarlozing van de eschatologie in de geloofsleer, waarvoor in onze eeuw juist nieuwe aandacht is ontstaan, niet ook de oorzaak is geweest van bepaalde negentiende-eeuwse verschijnselen in kerk en theologie.

In de discussie kreeg n.a.v. de door De Knijff gestelde vragen de figuur van Van der Bruggen bijzondere aandacht. Hij wilde verzoenend werken tussen openbaring en seculum en stond in de richtingstrijd tussen Groningers en Reveil in. Daarbij werd opgemerkt, dat men niet de brugfunctie die de Groningers zichzelf tussen orthodoxen en modernen hadden toebedeeld, moet vergeten.

Aandacht werd gevraagd voor de wijze waarop de leer het leven beïnvloed heeft (maar ook voor het omgekeerde), met name in plaatselijke verhoudingen. In aansluiting hieraan leverden de gesprekken een aantal praktische aanwijzingen voor het verdere onderzoek op. Zo bleken de pastoorslogboeken nog maar weinig te zijn gebruikt als bron voor kerkhistorische studie. Wanneer in het kader van de z.g. seriële geschiedbeoefening op het ogenblik de periodieken meer aandacht krijgen, dan zullen waarschijnlijk weinig aan bod gekomen figuren en groepen ook beter kunnen gekend worden. Archieven van grootseminaries en missie-orden kunnen ons inlichten over de opleiding van priesters en missionarissen; moeilijk blijft het over de inhoud van de hier gedoopte theologie gegevens te vinden. Onderzoek naar de herkomst van het geld van de kerk zou in bepaald opzicht verhelderend kunnen werken (trouwens ook onderzoek naar de wijze waarop het besteed werd). Wat is er bekend over de sociologische samenstelling van de Rooms-Katholieke bevolkingsgroep in de vorige eeuw? Een stem uit de ar-